

Geest en waarheid

Preek n.a.v. Johannes 4:1-26

De Amerikaanse schrijver en essayist David Foster Wallace heeft in een toespraak eens gezegd:

“There is no such thing as not worshipping. Everybody worships. The only choice we get is what to worship. And the compelling reason for maybe choosing some sort of god or spiritual-type thing to worship [...] is that pretty much anything else you worship will eat you alive.”ⁱ

Zijn punt is duidelijk: iedereen aanbidt iets. Sommige mensen aanbidden vrijheid, anderen aanbidden status, weer anderen schoonheid ... etc. We aanbidden allemaal iets, of we nou geloven of niet.

Wallace zegt er iets bij. Hij stelt dat wanneer we iets aanbidden binnen deze wereld – status, macht, rijkdom, gezondheid, schoonheid – we uiteindelijk niet gelukkig zullen worden, sterker zelfs, dat het onze ondergang wordt. Bijvoorbeeld: als we schoonheid aanbidden als hoogste waarde, zullen we altijd gebukt gaan onder het besef niet te voldoen aan het schoonheidsideaal. Het is nooit genoeg. We gaan ten onder aan datgene wat we aanbidden.

In de kerk aanbidden we God als het belangrijkste van deze wereld. Preciezer gezegd: in de kerk aanbidden we God die op een definitieve manier naar ons toegekomen is in Jezus Christus. Maar wat zegt ons dat deze aanbedding niet naar onze ondergang leidt? Waarom zou de aanbedding van deze God te verkiezen zijn boven welke andere god er ook kan zijn in onze omgeving? En: wat doen we eigenlijk als we deze God aanbidden?

Met deze vragen in het achterhoofd gaan we luisteren naar Johannes 4.

Vraag: welke ‘god’ wordt vandaag de dag het meest aanbeden in de cultuur om ons heen? Heeft Wallace gelijk dat deze God ons ‘levend opvreet’?

Ware aanbedding

De vraag naar de juiste vorm van aanbedding is altijd een punt van discussie geweest. Joden en Samaritanen hadden bijvoorbeeld een verschillende visie op de plaats van aanbedding. Dat was zo gegroeid sinds de ballingschap, of liever de terugkeer. De Samaritanen stammen af van de mensen die toen Israël in ballingschap werd gevoerd in Palestina waren gebleven (we praten over zo’n 700 jaar voor Christus). Zij bleven dus in Israël en langzamerhand hadden zij zich vermengd met allerlei andere volkeren. Zo hadden ze nog wel een gedeelte van hun Joodse wortels bewaard, maar ze waren ook duidelijk anders geworden. Dat bleek wel toen de ballingen terugkwamen. Die keken op de achterblijvers neer. En zo kwam er een tweedeling: Joden en Samaritanen. Met elk een eigen heiligdom. De Joden in Jeruzalem en de Samaritanen op de berg Gerizim, want dat was de plek waar voor het eerst in het beloofde land een offer voor God gebracht was.

De vrouw legt de kwestie aan Jezus voor: Gerizim of Jeruzalem, waar moeten we nu aanbidden? Het antwoord van Jezus is verrassend. Hij schuift beide heiligdommen terzijde. Want, zo zegt Hij, er zal een tijd aanbreken, nee liever nog, er *is* een tijd aangebroken dat

ware aanbidding zich niet kenmerkt door een bepaald heiligdom, of door bepaalde rituelen of menselijke zingeving in het algemeen, maar dat deze zich zal kenmerken door Geest en waarheid.

Met komst van Jezus is de aanbidding van God radicaal veranderd. Niet langer is geloof en aanbidding gebonden aan bepaalde plaatsen en tijden – althans: in essentie niet – maar is zij gefundeerd in Geest en waarheid. Jezus zegt: *God is Geestⁱⁱ dus wie Hem aanbidt, moet dan doen vervuld van Geest en waarheid.* Het gaat dus niet per se om bepaalde rituelen en gedragscodes, maar om iets diepers. Maar wat is dat: geest en waarheid?

Vraag: op welke manier wordt concreet zichtbaar dat jij God (of iets anders) aanbidt?

Waarheid

Laten we met de waarheid beginnen. Wat is dat? Johannes heeft er wel een beeld bij. Als hij zijn evangelie begint dan klinkt er: *het Woord (Jezus) is vlees geworden en heeft onder ons gewoond vol van genade en waarheid.* Daarmee blijkt al dat waarheid ten diepste gebonden is aan Jezus zelf. Hij is de openbaring van Gods waarheid: *Ik ben de weg, de waarheid en het leven* (Joh. 14:6). Johannes de dooper getuigt van de waarheid (i.e. Jezus) (Joh. 5:33). De waarheid zal ons vrijmaken (Joh. 8:32). Daarom is Jezus in de wereld gekomen, om voor de waarheid te getuigen (Joh.18:37) Jezus Christus is dus de waarheid.

Dat zie je ook oplichten in het gesprek van Jezus en de vrouw. Voordat de vrouw namelijk de vraag stelt over de ware aanbidding komt Jezus met de vraag of ze haar man wil ophalen. ‘Je wilt water? Prima, haal je man maar.’ De vrouw reageert daarop dat ze geen man heeft, hoewel ze blijkbaar wel samenleeft met een man. Blijkbaar is dit een pijnlijk punt in haar leven. Zo’n verborgen gebrek, een last die je met je meedraagt. En nu in de ontmoeting met Jezus kan ze er niet onderuit. Dan moet de waarheid aan het licht. U hebt waarheid gesproken, zegt Jezus.

Nu gaat het niet om het ‘toevallige’ woordje waarheid, maar meer om wat Jezus doet. Jezus openbaart de waarheid. Kijk, wij kunnen de schijn ophouden in ons leven, naar buiten toe goed weer spelen maar diep van binnen weten hoe we werkelijk in elkaar zitten. We kunnen naar anderen toe een heel goede indruk geven, maar diep van binnen weten dat we tekortschieten, dat we pijn hebben, dat we verdriet hebben of dat we schuld met ons meedragen.

Het punt is dus dat het aanbidden van deze God gepaard moet gaan met waarheid. Hoe belangrijk is dat niet in de wereld van vandaag, waarin fake news aan de orde van de dag is en waarin we vooral een mooi plaatje van onze buitenkant willen laten zien? Dit gesprek laat zien: als je ervoor kiest om Jezus te aanbidden, dan kun je niet toneelspelen en om pijnlijke punten heen lopen, maar dan kom je zoals je bent – niet fraaier gemaakt, maar gewoon zoals je bent. Er is al voldoende onechtheid in deze wereld; hier gaat het om echtheid.

Vraag: herken je de schets van een cultuur waarin we vooral een mooi plaatje schetsen? Durf/kun jij jezelf te zijn bij anderen?

Vraag: vind je het herkenbaar dat er gezegd wordt dat je bij Jezus/God helemaal open kaart kunt spelen? Waarom wel/niet?

Geest

Aanbidding moet niet alleen in waarheid, maar ook in geest. Die twee horen bij elkaar en kun je ook niet uit elkaar houden. De Geest wordt door Johannes bijvoorbeeld ook vaak de Geest van de waarheid genoemd (Joh. 14:17, 15:26, 16:13), je zou dus ook kunnen zeggen, de Geest van Christus.

Zie je dat ook terug in die ontmoeting? Zeker. Voordat de vrouw met Jezus komt te spreken over haar verleden, spreekt ze eerst over water. Daarvoor kwam ze immers bij de bron rond het zesde uur.

Opvallend trouwens dat ze rond die tijd kwam. De zon brandt verzengend aan de hoge hemel. En ze komt ook nog alleen. Ook niet iets wat je als vrouw in het Midden-Oosten van die dagen doet. Inmiddels kunnen we wel raden waarom: maar liefst vijf mannen versleten. Ze zal wel niet al te best bekend gestaan hebben. En dan loopt ze daar dus met haar ziel onder de arm. Wat voor leven heb je dan? Het kan wel wat lijken, maar is het inderdaad niet maar schijn? Wat stelt het nu voor?

Sommigen zullen zichzelf hierin misschien herkennen. Misschien niet in alle opzichten gelijk aan deze Samaritaanse, maar toch in ieder geval met het idee dat het leven weinig goeds te bieden heeft. In de put, alleen, eenzaam, telkens maar weer voor jezelf moeten zorgen...

Dan komt ze bij die put op de hete middag en dan begint er een vreemdeling tegen haar te praten. Nog wel een Jood ook. Dat voorspelt al niet veel goeds. Eerst vraagt Hij om water en dan begint Hij over levend water. Maar niet gewoon levend water – levend water is simpelweg stromend bronwater – maar water dat leven geeft, eeuwig leven. Water dat ervoor zorgt dat er een bron in je opwelt die nooit ophoudt... *Iedereen die dit water drinkt zal weer dorst krijgen, maar wie het water drinkt dat ik hem geef, zal nooit meer dorst krijgen. Het water dat ik hem geef, zal in hem een bron worden waaruit water opwelt dat eeuwig leven geeft.*

Waar heeft Hij het over? Het is natuurlijk een heel sprekend beeld, daar op het heetst van de middag in het brandende beloofde land. Maar Hij heeft het over water dat Hij zal geven. Dat kan Hij niet, want Hij heeft geen emmer. Hij heeft het dus niet over de bron. Misschien dat het helpt als we iets verder kijken in het boek dat Johannes ons nalaat. In 7:37-39 lezen we: *Op de laatste dag, het hoogtepunt van het feest, stond Jezus in de tempel, en Hij riep: 'Laat wie dorst heeft bij mij komen en drinken! "Rivieren van levend water zullen stromen uit het hart van wie in mij gelooft," zo zegt de Schrift.' Hiermee doelde hij op de Geest die zij die in hem geloofden zouden ontvangen; de Geest was er namelijk nog niet, want Jezus was nog niet tot Gods majesteit verheven.'*

Als Jezus het heeft over levend water, dan doelt Hij dus op Zijn Geest die Hij zal geven. Dat is ander leven, eeuwig leven. Dat betekent niet allereerst dat het leven nooit ophoudt (ook), maar leven dat niet zichzelf in stand houdt, maar uit een andere bron put. Uit God. Leven dat opnieuw begint. Waarin je niet wordt afgerekend op je verleden. Door dat water word je een nieuw mens, door Gods Geest word je herboren.

De waarheid komt aan het licht in de ontmoeting met Christus, maar als door secondelijm eraan verbonden is het zicht op nieuw leven, leven door de Geest. Je verleden is verleden en vanaf dat moment heb je alleen nog maar toekomst, hoop. Je bent een ander mens, omdat je niet meer zonodig zelf het water hoeft te putten, niet langer zelf je eigen leven in stand hoeft te houden, maar je laat leiden, vernieuwen, in gang zetten, overweldigen door Gods Geest. De Geest van Christus, die je telkens weer verzekert van Zijn liefde voor jou. De Geest

van Christus die ervoor zorgt dat je niet alleen en eenzaam door het leven hoeft te gaan met al je pijn en verdriet, maar die je doet delen in het werk van Jezus die de lange, eenzame en pijnlijke weg naar het kruis is gegaan om ons van die weg te bevrijden. De Geest van waarheid die je de ogen opent voor Christus en je ervan overtuigd dat bij Hem allen de bron van het leven is.

Dat is waarachtige aanbidding: door de Geest. Niet door eigen inspanning of door eigen inzicht, maar doordat God ons zijn Geest wil geven. Zijn geest die in ons een bron wordt. M.a.w. het stroomt dan ook bij ons naar buiten. Ook anderen mogen genieten van onze waarachtige aanbidding en door ons heen proeven van het levende water.

Vraag: eeuwig leven is leven dat uit een andere bron put. Kun je proberen te omschrijven wat dit leven onderscheidt van 'gewoon' leven?

Tenslotte

Alle dingen van de wereld die wij aanbidden maken ons uiteindelijk niet gelukkig. Ze zullen ons nooit werkelijk rust brengen en altijd meer van ons eisen. Bovendien zijn schoonheid, macht, status of wist dan ook niet geïnteresseerd in wie we zijn en hoe het met ons gaat. Bij Jezus is het anders. In de kerk is daarom anders. Hier hoeven we geen poppenkast te spelen en te doen alsof. Hier komen we met ons verhaal vol butsen en deuken. Hier komen we soms met de ziel onder de arm. Maar bovenal: hier komen we bij Jezus om ander leven te ontvangen. Leven dat z'n betekenis niet ontleent aan menselijke prestaties, maar dat gedreven wordt door goddelijk liefde. Dat noemen we eeuwig leven – niet allereerst omdat het nooit ophoudt – maar vooral omdat het van een andere categorie is.

ⁱ Het volledige citaat is als volgt: "[H]ere's something else that's weird but true: in the day-to day trenches of adult life, there is actually no such thing as atheism. There is no such thing as not worshipping. Everybody worships. The only choice we get is what to worship. And the compelling reason for maybe choosing some sort of god or spiritual-type thing to worship [...] is that pretty much anything else you worship will eat you alive. If you worship money and things, if they are where you tap real meaning in life, then you will never have enough, never feel you have enough. It's the truth. Worship your own body and beauty and sexual allure and you will always feel ugly, and when time and age start showing, you will die a million deaths before they finally plant you. On one level, we all know this stuff already - it's been codified as myths, proverbs, clichés, bromides, epigrams, parables: the skeleton of every great story. The trick is keeping the truth up front in daily consciousness."

ⁱⁱ God is Geest is niet bedoeld om een definitie van God te geven. Alsof we God daarmee gevangen hebben. Nee, in zijn brief eerste brief kan Johannes ook zeggen: God is licht (1 Joh. 1:5) of God is liefde (1 Joh. 4:8). Veel meer is het bedoeld als karakteristiek. God is Geest: hij gaat al het menselijke en fysieke te boven. Hij laat zich niet gevangen nemen door onze beperkte denkkaders en begrippen. Hij is levend, scheppend, werkend, krachtig, daarom moeten we Hem niet beperken en niet vastpinnen op menselijke instellingen. Daarmee is niet gezegd dat het niet uitmaakt hoe je Hem aanbidt of dat ieder het op zijn eigen manier moet doen. Integendeel. In Geest en waarheid moeten we Hem aanbidden.